

Preek over Mt 2:1-12 (en Jes 60:1-6)

Gehouden op zondag Epifanieën, 8 januari 2024 in de Buurtkerk te Noordwijk aan Zee

Gemeente van het licht van de wereld,

Wij menen te veel te weten. Ten minste meer, dan nodig en meer dan goed voor ons is. Als wij het verhaal van Mattheus over de drie magiërs eens goed in het licht houden, wordt dit duidelijk: In 2000 jaar is er namelijk een tamelijk dikke laag van fantasierijke versieringen over het plaatje van de evangelist heen gegroeid.

Voordat dit verhaal ons wijzer kan maken, moeten wij dus een beetje gaan graven, door die folkloristische laag heen. Wie weet, in wat voor spleten en holen op die manier voor het eerst licht kan vallen! Ik wil u dus vragen, eventjes de kunst van het weg-denken te beoefenen – ook al betekent dat, van kind af aan gekoesterde beelden en ideeën voor een moment ter zijde te leggen.

Hier gaan we dus: Zij heetten niet Casper, Melchior en Balthazar, ja, ook sommige protestanten geloven dat. En zij waren ook zeker niet met zijn drieën op pad. Niks daarvan staat daar, alleen het drietal van cadeaus: goud en wierook en mirre. Maar als je in Perzië, het huidige Iran dus, alleen met zijn drieën de woestijn intrekt, om de duizend kilometer naar Jeruzalem te overbruggen, dan ben je of levensmoe of gek – maar absoluut niet wijs! Alleen grote karavanen maakten een kans om ongedeerd aan te komen.

Ook waren het zeker geen koningen – koningen, dat waren toen eerder types zoals Herodes, die voor leugens en zelfs kindermoord niet terugschrikken om aan de macht te blijven. Maar hier zijn mensen op een vreedzame pelgrimstocht, op zoek naar iemand, die hoger geplaatst is dan zij zelf.

“Magiërs” staat er. Dat waren toen mensen die zich met alle onverklaarbare dingen bezighielden, van astrologie tot sterrenkunde. Hier komt dus het hele spectrum van Jomanda tot serieuze deskundigen die de koning adviseerden in aanmerking. Maar het feit, dat ze kennelijk zomaar bij Herodes in Jeruzalem binnen konden lopen laat me eerder aan serieuze sterrenkundige of leden van een Raad van Wijzen denken. Daarom wil ik dus ook liever de Statenvertaling gelijk geven, die onze pelgrims ‘wijzen uit het oosten’ noemt.

Wij weten dus niets over hun exacte afkomst, hoe ze heetten, met hoe velen ze in Jeruzalem aankwamen, waarmee precies ze bezig waren, laat staan hun leeftijd. Tijdens mijn studie theologie had ik een hoogbejaarde professor, die intiem bevriend leek te zijn met Paulus en de evangelisten. Prachtig, hoe hij in zijn lezingen hoge torens van verschillende, tegenstrijdige theorieën over een Bijbels boek of persoon voor ons opstapelde! Maar ten slotte gooide hij die torens dan toch vaak weer om door met bevende stem te voorspellen: “Ook nakomende generaties gaan hier nog vaten van inkt over verspillen! In een zin samengevat: Wij hebben gewoon geen flauw idee!” Dat geldt dus ook voor de Heilige Drie Koningen. Wat van hun over blijft is alleen: Wijze mensen zoeken God.

Maar als wij en zelfs geleerde professoren in feite zo weinig weten, wie is dan überhaupt wijs? Of anders gevraagd: Wat is wijsheid?

Ik denk, dat er een goede reden is, dat wij niet over de ‘slimmeriken uit het oosten’ spreken, want iemand met een uitbundige feitenkennis hoeft nog lang niet wijs te zijn. Iemand, die overal is geweest, alles gezien en gelezen heeft en daarom ook alles altijd beter weet, die is misschien slim en belezen – maar wijsheid is meer dan dit. Bij een wijze van onze tijd, de filosoof Hans-Georg Gadamer, ontdekte ik, wat deze meerwaarde inhoudt. Hij schrijft: “Wijsheid is meer dan kennis, het is een houding van openheid en verwachting. Wijs is iemand, niet omdat hij het antwoord op iedere vraag kent, maar omdat hij door alle antwoorden die hij weet in staat is, om volstrekt nieuwe vragen te gaan stellen.”

Daarom zijn onze pelgrims wijs! Ook al weten zij een hoop over de wetten van de sterren en de banen van de planeten, zij weten vooral, dat er altijd gaten zitten in alles, wat een mens weet. Zo zien zij niet alleen de sterren, maar ook al het zwarte ertussen – en ontdekken daarom ook ineens een nieuwe ster. En omdat ze over dit nieuwe lichtje nog niets weten, vertrekken ze, om er anderen naar te vragen. Wijsheid groeit niet waar iemand eenzaam in het donker van zijn kamer over boeken zit gebogen. Wijsheid groeit daar waar mensen door een nieuwe ervaring onrustig worden en samen op zoek gaan naar antwoorden – omdat de fundamentele vragen van het leven hen niet koud laten.

Op deze zoektocht zijn twijfels, omwegen en vergissingen geen probleem maar juist goed, omdat ook zij weer nieuwe kansen voor nieuwe vragen en nieuwe antwoorden inhouden. Zo maken ook onze pelgrims eerst een gevaarlijke fout. Ze belanden op een plek, waar Jezus juist helemaal niet te vinden is, in het Koninklijke paleis te Jeruzalem. Maar, ook al brengen zij zichzelf en zelfs Jezus daardoor in gevaar, ze krijgen wel de goede richting gewezen.

Wijsheid begint daar, waar mensen aan de oppervlakte van hun ervaringen geen genoeg meer hebben en onrustig worden. Wijsheid begint daar, waar mensen het uiterlijke laagje van de dingen zien als dat wat het ook kan zijn: een afleiding van de inhoud, waar het toch eigenlijk om moet gaan. Wijsheid begint daar, waar mensen doorvragen en dieper willen zien. Volgens mij laat Mattheus daarom zijn wijze pelgrims sterrenkundige zijn. Sterrenkundige zijn eraan gewend, over de horizon heen te kijken naar het verste, minst voor de hand liggende en meest mysterieuze wat de schepping ons kan bieden. De reden, dat ook vandaag onder hoogstaande sterrenkundige veel gelovige mensen te vinden zijn ligt in een eenvoudig Afrikaans spreekwoord besloten: 'Geloven betekent: Door de horizon heen kijken.' En juist daartoe kunnen onrust, twijfels en vergissingen aanleiding geven.

Het is daarom mijn hoop, dat de onrust van de wijzen u een klein beetje besmet. Is niet het verhaal van Mattheus ook onrustwekkend, juist omdat wij zo weinig details weten en deze ook niet meer kunnen achterhalen? Onrustig maakt mij ook het onverstandige van het besluit, vanwege een nieuwe, verre ster te vertrekken en je leven op het spel te zetten bij een zoektocht met een hoop gevaren en ongewisse resultaten. Onverstandig, toch: Zich door een nieuw lichtje aan de hemel 1000 kilometer door de woestijn te laten drijven – rechtstreeks in de armen van een heerser, die voor zijn machtbehoud over kinderlijken gaat? Daarbij zijn de wijzen dan in het paleis van Herodes juist heel verstandig, ruiken volgens mij diens onzekerheid en laten het bij een enkele, eenvoudige vraag: Waar is de pasgeboren koning van de Joden? Ze verdedigen zich niet, scheppen niet op met dat, wat zij weten, luisteren attent, vertrekken dan weer, maar reizen tegen zijn bevel in op een andere weg weer naar huis.

Misschien is ook dit wijs: Goed te weten, waar een bovenverstandige houding en waar menselijk verstand en slimheid gevraagd is. Onze wijze pelgrims tenminste weten: Een ster staat buiten ieder menselijk machtbereik en straalt zijn licht zonder enig waarom. Daarom gehoorzamen zij en volgen zij hem. Maar zij weten ook, dat Herodes heel eigen, aardse interesses en verstopte intenties heeft. Daarom zijn zij aan hem niet gehoorzaam. Zo zijn ze op zoek naar God.

Dat brengt mij tot de kern van de wijsheid van onze pelgrims: Zij kunnen zich laten leiden – zonder vooraf al te weten, waar naartoe het gaat, maar wel in het vertrouwen, dat God hen hun doel laat bereiken. Daarmee stellen zij dit doel en de wil van God boven hun eigen interesses, gezondheid en plannen voor de toekomst. Zij kunnen hetgeen, wat wij met zijn allen aan het begin van deze preek hebben geoefend, veel beter dan wij: het weg-denken. Het weg-denken van alles, wat wij als mensen vaak het meest belangrijk vinden, onze eigen interesses, plannen, carrières en aardse schatten. Zij kunnen God meer gehoorzamen dan zichzelf en de mensen. Want zij weten, dat ten slotte niets over blijft van roem, eer, geld en glans. Volgens mij is dat ook de diepe reden, waarom wij wel over ze weten, dat zij rijkdommen cadeau gaven aan dit kind – maar helemaal niets over hun carrières of levenswerk.

Onze wijze pelgrims trekken met rechte rug en opgeheven hoofd door de wereld: niet omdat zij trots of hoogmoedig zijn, maar om Gods ster niet uit de ogen te verliezen. Aan het einde van hun tocht slaan zij hun ogen neer en buigen zij diep: niet uit treurnis of vertwijfeling, maar om vol verwondering en vreugde Gods Zoon te aanbidden. Want zij weten, dat niet de ster, maar Christus zelf de ware bron van licht is, omdat in Hem het licht van God op aarde is verschenen. Zo zijn zij ook de eersten die de diepe reden hebben begrepen, waarom Jezus midden in de donkere nacht geboren moest worden en waarom Christus midden in de nacht is opgestaan: Al onze diepe nachten wilde hij verlichten, opdat wij nooit de zon vergeten, die iedere nacht met haar stralen beëindigt.

Op deze manier verwerkelijken onze wijze pelgrims dat, wat Jesaja ons toeroept:

Sta op, word licht, want jouw Licht komt, en over jou schijnt de luister van de HEER! Open je ogen en kijk om je heen: Je zult stralen van vreugde en je hart zal van blijdschap overslaan.

Amen.